

## O FARMACIE DIN CHIȘINĂUL DE ODINIOARĂ (SF. SEC. XIX - ÎNC. SEC. XX)

Ana Grițco

Astăzi cartea poștală nu mai poate fi percepută doar ca efect poștal sau ca o piesă de colecție. Anterior neglijată, actualitatea acesteia se manifestă prin includerea ei în rândul izvoarelor istoriografice. Odată cu scurgerea timpului, sintetizată într-o imagine, cartea poștală devine un izvor important cu suport documentar, o sursă informativă încărcată cu autenticitate, în efortul actual de regăsire, în cazul nostru, a Chișinăului de odinioară.

Cercetarea și valorificarea colecției de carte poștală ilustrată din patrimoniul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei ne sugerează noi teme și subiecte cartofilice din istoria Basarabiei secolului al XIX-lea - începutul sec. XX.

Punctul de plecare al articolului l-a servit o carte poștală de patrimoniu de la începutul sec. XX, cu legenda „Кишинев – Kichinev, nr. 1. Армянская улица”, „botezată” de iubitorii de carte poștală „farmacia lui Pautânski”<sup>1</sup>. Este o ilustrată circulantă în anul 1912, editată în orașul Moscova, la renumita editură Șerer, Nabholz & C<sup>o</sup>. Imaginea alb-negru reprezintă un edificiu cochet, amplasat pe str. Armenească colț cu str. Alexandrovskiaia (azi bul. Ștefan cel Mare și Sfânt colț cu str. Armenească, în zona magazinului specializat „Franzeluța”). Edificiul avea firma „АПТЕКА” (rus.); mai jos blazonul imperial – vulturul bicefal. Apropos, la intersecția acestor străzi era amplasat și un chioșc al fraților Iuliș, unde se vindeau ilustrate cu vederi ale Chișinăului și nu numai (БЖ 1916).

Demersul comunicării vrea să susțină ideea că vederile sunt nu numai o sursă informativă, un izvor cu suport documentar, dar și un catalizator de a cunoaște, a cerceta. Or, punctul de plecare în cunoașterea farmaceuticii în general, și a celei din Basarabia în special, a fost cartea poștală cu imaginea edificiului, pe care, astăzi, din păcate, o putem admira doar în vederile ce se mai păstrează în colecțiile muzeale și cele particulare.

<sup>1</sup> MNAIM, FB-11499-5.



Farmacia Pautânschi. Vedere exterioră.  
Carte poștală, circulantă în anul 1912.

Activitatea medico-farmaceutică s-a desfășurat încă din cele mai vechi timpuri, dar mai aproape de cea modernă a cunoscut-o în Evul Mediu, în cadrul mănăstirilor. Prima farmacie din Europa a fost înființată la Neapole, în anul 1140 (Mănuțu-Adameșteanu et al. 2003, 29). În anul 1480, din inițiativa domnitorului Ștefan cel Mare, a fost fondată „Breasla săracilor”, un fel de instituție filantropică care oferea servicii medicale, aceasta fiind printre primele începuturi de ajutor medical în Țara Moldovei (Техтман 1966, 6), iar prima farmacie a fost deschisă la Iași, în anul 1757, pe lângă spitalul Sf. Spiridon (Mănuțu-Adameșteanu et al. 2003, 29).

În Basarabia, la momentul anexării la Imperiul Rus, instituțiile farmaceutice completau sistemul sanitar al regiunii. A. Erlenwein, inspector sanitar al Basarabiei, în raportul prezentat la 31 iulie 1813, aduce la cunoștința lui Harting că el, ajutat de poliție, a confiscat medicamentele pe care le vindeau fără autorizație în dughenele lor din Chișinău evreii și alte persoane, deoarece în oraș „sunt farmacii de unde bolnavii pot să cumpere medicamente cu rețete”. Una dintre aceste farmacii aparținea lui Șvaider, căruia administrația Basarabiei, conform dispoziției date de guvernatorul civil Scarlat Sturdza, la 13 martie 1813, lui Krupenschi, urma să-i plătească 360 lei pentru medicamentele cumpărate de la el (Poștarencu 2006, 91-92).

Evoluția farmaceuticii care a ținut pasul cu descoperirile din domeniul chimiei, medicinei, fiziologiei și fizicii, dar și necesitatea lor în societate, a contribuit la o „avalanșă” de cereri pentru obținerea dreptului de a deschide farmacii, care aveau să devină mai sensibile la problemele sociale și medicale ale populației, acordând asistență cu medicamente, uneori chiar gratuite pentru păturile sărace.

La sf. sec. XVIII - înc. sec. XIX în Rusia apare necesitatea de a reglementa sistemul farmaceutic existent încă din timpul țarului Petru I (1672-1725). Primul Statut al farmaciilor a fost emis în anul 1789, acesta presupunând reglementarea mecanismului de preparare, păstrare și eliberare a medicamentelor. Deși industria farmaceutică din Rusia era concentrată în mâinile investitorilor străini, numărul farmaciilor era în creștere: în anul 1848 în Rusia erau înregistrate 689 farmacii private comparativ cu 423 în anul 1828. Cu toate acestea, în multe orașe, județe, regiuni farmaciile erau lipsă, deoarece investitorii străini activau în localități cu o populație mai numeroasă și mai compactă, iar industria farmaceutică locală era în stare incipientă de dezvoltare (Сапо 1969).

Monopolizarea ramurii farmaceutice stopa evoluția acesteia, în timp ce necesitatea acestora era tot mai evidentă. Reformele sociale din a doua jumătate a sec. al XIX-lea au favorizat creșterea numărului de farmacii, drept urmare se impuneau noi legi, regulamente pentru „a ordona” activitatea acestora. În anul 1836 a fost emis primul Regulament al farmaciilor, urmat de altele cu noi completări: 1857, 1873, 1904, 1912. De exemplu, Regulamentul cu privire la funcționarea farmaciilor, adoptat în anul 1873, reglementa mecanismul instituirii unei farmacii care includea un șir de cerințe, cele mai importante fiind numărul de populație și numărul de rețete, solicitate în ultimii trei ani. O farmacie putea fi deschisă, fie în județe, fie în orașe, doar cu acordul Consiliului farmaceutic local, aprobat de guvernatorul local. În orașele mari, precum Sankt Petersburg sau Moscova, o farmacie putea fi deschisă la o cotă de 12 mii persoane și o capacitate de 30 mii rețete, iar în orașelele mai mici – la 10 mii persoane și 15 mii rețete. În cazul când populația depășea aceste cote, se deschidea o altă farmacie în zona cu cel mai mare număr de populație care nu avea acces la serviciile unei farmacii. În județe, comune, sate farmaciile se deschideau la o distanță de 15 verste<sup>2</sup>, indiferent de numărul de persoane.

<sup>2</sup>Verstă – unitate de măsură pentru distanțe, folosită în trecut (în special în Rusia), egală cu 1,067 km.

Personalul farmaciilor era constituit din farmaciști diriginți, farmaciști stagieri, ajutor de farmaciști, asistenți și elevi de farmacie. În farmacii, de obicei, erau angajați numai bărbați, deoarece femeile, până la sf. sec. al XIX-lea, nu aveau dreptul să studieze disciplina „farmacie”.

Recipientele pentru medicamente erau confecționate din faianță sau lemn, adeseori acestea semănau cu niște bibelouri, care împodobeau rafturile farmaciilor.

Nu întotdeauna farmaciile corespundeau normelor sanitare, înșiși angajații nu purtau haine de protecție, chiar și acei care le preparau în incinta farmaciei.

În anul 1881, Consiliul medical introduce taxa farmaceutică. În registru erau înregistrate numele, prenumele cumpărătorului, denumirea medicamentului, cantitatea și prețul acestuia. Farmaciștii nu aveau dreptul să majoreze prețurile la medicamente, aceștia fiind verificați/supravegheați de organele abilitate. Tot în acest an, din inițiativa Ministerului de Interne, prin intermediul Comitetului de Miniștri, se propune un nou tip de farmacie – cele sătești, care aveau să se deschidă în localitățile cu o populație mică. Deși acestea nu erau dotate ca cele orășenești, ele erau necesare și utile în localitățile rurale, dacă ținem cont că la 1912 numărul lor ajunsese la 1500 (Муратов 1912, 7).

Reformele burgheze din a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-au extins și asupra sistemului sanitar, inclusiv farmaciile. Acestea din urmă erau clasificate în două categorii: categoria I, care erau administrate de un magistrul în farmacie sau spițer cu un stagiu de muncă într-o farmacie de categoria întâi nu mai puțin de doi ani; cele din categoria a II-a puteau fi administrate de un locțiitor al spițerului, care avea aceeași vechime în muncă ca și spițerul și întrunește toate calitățile necesare pentru a ocupa această funcție. Acestea din urmă dispuneau de medicamente care erau incluse într-o listă specială, aprobată de Ministerul de Interne (О проекте 1905, 205). Farmaciile de categoria I se înființau în dependență de numărul de populație fie la sat, fie la oraș, spre deosebire de cele din categoria a doua, care puteau fi înființate doar cu acordul autorităților locale, în cazul când în regiune nu exista farmacie de categoria întâi și era argumentată necesitatea acesteia (О проекте 1905, 206).

În anii '80 ai sec. al XIX-lea din mijloacele alocate de Zemstvă au început să apară primele farmacii „libere” (de stat), care deserveau și păturile vulnerabile ale societății. Farmaciile de zemstvă aveau dreptul să dețină un catalog al medicamentelor care era sub controlul felcerului. Cu toate acestea, „piața” farmaceutică era încă slab dezvoltată, cea de stat fiind în stare incipientă. Industria farmaceutică de atunci era concentrată în mâinile unor dinastii care, de fapt, se mențineau pe piață transmitând afacerea din tată în fiu. În Basarabia, una din aceste dinastii era cea a lui Maximilian Pautânski.

Proiectul unui nou statut al farmaciilor, propus în anul 1904, a fost completat cu unele propuneri, făcute de Consiliul medical din Basarabia. Astfel, pentru punctul 1 se propunea ca „vânzarea medicamentelor să se efectueze numai în instituțiile farmaceutice și nu în magazinele de profil, deoarece acestea nu permiteau un control riguros în ceea ce privește calitatea medicamentelor, nu se putea urmări modalitatea de eliberare a medicamentelor psihotrope, achitarea taxelor.

O altă propunere viza „dreptul de a comercializa medicamentele în baza rețetei pe întreg teritoriul imperiului” (punctul 2). O completare importantă a fost propusă pentru punctul 12 al proiectului, conform căruia „persoana care a fost locțiitor al unui administrator de farmacie de categoria întâi nu mai puțin de trei ani, cu o vârstă de nu mai puțin de 25 de ani are dreptul să administreze o farmacie de categoria a doua”. Se propunea „ca orice farmacie să-și poată deschidă doar o singură filială” (capitolul II, punctul 23); nu se acceptau farmaciile homeopatice (O проекте 1905, 201, 202).

Noile condiții economico-sociale ale Chișinăului, în calitate de reședință a noii provincii rusești, a adus schimbări însemnate și în organizarea sanitară, și în asistența medicală atât a Chișinăului cât și a întregii Basarabii. Evoluția industrială mondială, inclusiv în imperiul țarist, au impus un șir de modificări edilitare, inclusiv în aspectul fizic al orașului. Noile edificii care se construiau în Chișinău, indiferent de menire și domeniu, fie administrative ale burgheziei înstărite, fie din medicină, învățământ, comerț, locuri de popas etc. – toate sunt o implicație conștientă sau mai puțin conștientă în dezvoltarea conceptului de amenajare a teritoriului urban.

La sf. sec. al XIX-lea Chișinăul este amenajat cu edificii eclecticice – noul stil arhitectonic care se dezvoltă concomitent în întreaga Europă. De acest principiu a ținut cont și Maximilian Pautânski, înfrumusețând artera principală a urbei cu o clădire, asemeni unei bijuterii arhitectonice – clădirea farmaciei, care-i purta numele. Soții Maximilian și Alexandra Pautânski, de naționalitate polonezi, de confesiune romano-catolică, s-au stabilit la Chișinău la 15 noiembrie 1851. Au crescut și educat cinci copii, trei băieți și două fete: Anton, Mihail, Maximilian-Ivan, Henrich-Otton, Constanța-Regina și Emilia-Cristina<sup>3</sup>. Locuiau la vila de pe povârnișul de la Buiucani<sup>4</sup>. Aveau o situație materială medie – dețineau două case de locuit, o farmacie, un magazin, un spațiu comercial<sup>5</sup>; două loturi cu livadă și vie în sectorul 5 al Chișinăului: unul achiziționat la 4 august 1883, iar celălalt la 3 august 1887<sup>6</sup>.

La 25 februarie 1881 Maximilian Pautânski achiziționează trei imobile, amplasate în perimetrul străzilor Alexandrovskaia, colț cu Armenească. Acestea au fost demolate, ulterior, conform proiectului aprobat de Consiliul Orășenesc la 2 iulie 1894, construiește o casă din piatră în stil barocco, cu 1,5 etaje cu o suprafață de 113,62 sajini<sup>7</sup>, finisată și înregistrată la 13 ianuarie 1897. La etajul de sus erau 13 odăi, dintre care trei dădeau înspre str. Armenească. Avea 16 geamuri în partea din față; dinspre Piața Bazarului (în interiorul coridorului) – 9 geamuri, iar la demisol – 12 geamuri. În curtea casei era un beci. Deși inițial acest imobil era preconizat ca spațiu locativ, el a fost utilizat în calitate de spațiu farmaceutic. Din 23 ianuarie 1899 acesta este arendat de către Osip Solomonovici Babici (tatăl cântăreței de operă, soprana Lidia Babici (1897-1970) la suma de 2200 rub.<sup>8</sup>. Osip Babici arendează acest imobil până în anul 1911, după care a fost luat în arendă de un alt mare întreprinzător Simson Kogan, care din 24 octombrie 1917 devine proprietarul edificiului, achiziționându-l de la Mihail Pautânski (fiul lui Maximilian) la prețul de 70 mii de ruble<sup>9</sup>. Maximilian Pautânski a decedat la 24

<sup>3</sup> ANRM, F. 153, inv. 1, d. 71, f. 65.

<sup>4</sup> ANRM, F. 36, inv. 10, d. 1644, f. 6.

<sup>5</sup> ANRM, F. 153, inv. 1, d. 71, f. 61.

<sup>6</sup> ANRM, F. 36, inv. 10, d. 1644, f. 6.

<sup>7</sup> ANRM, F. 36, inv. 10, d. 1644, f. 15; Sajin (stânjen) – unitate de măsură pentru lungime, care a variat, după epocă și regiune, de la 1,96 m până la 2,23 m. În Basarabia, din 1835, un sajin (stânjen) echivala cu 2,1336 m.

<sup>8</sup> ANRM, F. 153, inv. 1, d. 71, f. 63.

<sup>9</sup> ANRM, F. 36, inv. 10, d. 1644, f. 2.

mai 1911 și a fost înmormântat la Cimitirul catolic din Chișinău, alături de soția sa, Alexandra, care a decedat la 7 iunie 1910 (БЖ 1911).

Activitatea antreprenorială a lui Maximilian Pautânski în domeniul farmaceutic a fost continuată de unul din fiii săi, Mihail Pautânski, savant, cunoscut om de știință în domeniul viticulturii și vinificației, care deținea și o farmacie privată (1907-1910) (Evdokimova 1996, 269-275) și fiica Constanța-Regina, care în 1901, cu suportul financiar al tatălui său, achiziționează o farmacie pe strada Haralampievskaja colț cu strada Pavlovskaja<sup>10</sup> (azi str. Alexandru cel Bun și Petru Rareș). Edificiul farmaciei lui Pautânski a avut „destinul”

celorlalte clădiri, în special cele amplasate pe bulevardul central, care în 1941 au fost distruse de către Armata Roșie în baza directivei CC al PC(b) din URSS, din 29 iunie 1941, conform căreia „odată cu retragerea unităților Armatei Sovietice să fie duse garniturile de tren mobile, dușmanului să nu-i fie lăsat nici un kilogram de pâine, nici un litru de combustibil... Toate bunurile de preț care nu pot fi duse, trebuie, fără îndoială, distruse...” (Chișinăul 1996, 10). Astfel au fost incendiate și aruncate în aer cu dinamită un șir de edificii emblematice ale Chișinăului, instituții de învățământ, monumente istorice și de artă, hoteluri, case, conace, inclusiv și „farmacia lui Pautânski”.

### Bibliografie

**Chișinăul 1996:** Chișinăul în 1941 (Chișinău 1996).

**Mănuclu-Adameșteanu et al. 2003:** Gh. Mănuclu-Adameșteanu, El. Drăgan-Bovo, I. Poll, I. Zamfirescu, O farmacie bucureșteană la sf. sec. al XIX-lea în București. Materiale de istorie și muzeografie XVII, 2003.

**Poștarencu 2006:** D. Poștarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chișinău 2006).

**БЖ 1911:** Бессарабская жизнь 25 мая 1911 г.

**БЖ 1916:** Бессарабская жизнь 23 февраля 1916 г.

**Евдокимова 1996:** М. Евдокимова, Михаил Паутынский - ученный, винодел и химик. Турагетия III, 1996, 269-274.

**Муратов 1912:** Г. Муратов, Новый фармацевтический устав по проекту Министерства Внутренних Дел (Санкт-Петербург 1912).

**О проекте 1905:** О проекте нового аптекарского устава. В сб.: Доклад Бессарабской Губернской Земской Управы Губернскому Земскому Собранию XXXVI очередной сессии в 1904 г. (Кишинев 1905).

**Сало 1969:** В. Сало, Музей истории фармации. Наука и жизнь XI, 1969.

**Техтман 1966:** Я. Техтман, Здравоохранение Кишинева (Кишинев 1966).

### A drugstore of old times Chișinău (end of 19<sup>th</sup> – beginning of 20<sup>th</sup> centuries)

#### Abstract

The research and valorization of the collection of postcards from the heritage of the National Museum of Archaeology and History of Moldova suggests new themes and subjects from the history of 19<sup>th</sup> - beginning of 20<sup>th</sup> century Bessarabia. The investigations from archives and the press of the time, the blanched images, with documentary support, are becoming an informative source charged with authenticity.

As starting point of the article served a heritage postcard dated with the beginning of 20<sup>th</sup> century, „baptized” by postcards lovers „Pautânschi’s drugstore”. It is a white and black picture postcard, issued in Moscow at the renowned publishing house *Șerer, Nabgolț & K*, in circulation from 1912. It represents the image of a skittish building, placed on Armenească str. Corner with Alexandrovskaja (today bd. Ștefan cel Mare and și Sfânt corner with Armenească str., near the specialized store „Franzeluța”). It is a baroque building, built in 1894 which belonged to Maximilian Pautânschi, a prosperous businessman from Basarabia, based in Chișinău in 1851. The drugstore is rented starting with 1899 by Osip Babici at an annual price of 2500 rubles, and from 1917 Șimșon Kogan becomes the owner of the drugstore, one of the holder of a drugstore network from the region.

Maximilian Pautânschi’s entrepreneur activity in pharmaceuticals had been continued by one of his sons, Mihail, well-known scientist of winery, who had owned a private drugstore (1907-1910) and the daughter Constanța-Regina, who in 1901, with the financial support of her father, acquires a drugstore on Haralampievsk street corner with Pavlovsk (today Alexandru cel Bun street corner Petru Rareș).

<sup>10</sup> ANRM, F. 36, inv. 10, d. 1644, f. 6 (verso).

### **Кишиневская аптека конца 19 – начало 20 века**

#### *Резюме*

Исследование коллекции почтовых открыток из фондов Национального музея археологии и истории Молдовы открывает новые темы в изучении истории Бессарабии конца XIX - начала XX веков. В результате архивных исследований пожелтевшие снимки, обретая документальное подкрепление, становятся подлинными источниками исторической информации.

Отправным пунктом в написании данной статьи послужила почтовая открытка начала XX века, которую филокартисты окрестили «аптекой Паутынского». Это черно-белая иллюстрированная открытка, выпущенная в 1912 году в Москве известным издательством «Шереръ, Набгольц & К». На ней изображено нарядное здание, располагавшееся на углу улиц Армянской и Александровской (сегодня – угол проспекта Стефан чел Маре и улицы Армянской, в районе специализированного магазина «Франзелуца»). Это дом в стиле барокко, построенный в 1894 году, который принадлежал преуспевающему предпринимателю Максимилиану Паутынскому, обосновавшемуся в Кишиневе в 1851 году. В 1899 году аптека была арендована Осипом Бабичем за 2500 рублей в год, а в 1917 году ее владельцем стал Шимшон Коган, один из собственников сети аптек в губернии.

Предпринимательская деятельность Максимилиана Паутынского в области фармацевтики была продолжена одним из его сыновей, Михаилом, известным ученым в области виноградарства, который также являлся владельцем частной аптеки (1907-1910), и дочерью Констанцей-Региной, которая в 1901 году, при финансовой поддержке отца, купила аптеку на углу улиц Харалампиевской и Павловской (сегодня – улицы Александру чел Бун и Петру Рареш).

02.04.2010

Ana Grițco, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, st. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova

